

POWRÓT SERCA
FRYDERYKA CHOPINA
DO WARSZAWY
W 1945 ROKU

KONTEKSTY POLITYCZNY
I PRAWNOEKONOMICZNY
W ŚWIETLE DOKUMENTÓW

Do niniejszej publikacji tekst został przyjęty w trybie *double blind review process*.

Pochodzące z zasobu Archiwum Rady Ministrów załączone dokumenty, prawdopodobnie dotąd niepublikowane, stanowią w moim przekonaniu cenne źródło badań nad wojennymi i powojennymi losami serca Fryderyka Chopina. Można też uznać, że mamy do czynienia z jednym dokumentem, zaadresowanym odrębnie („Ob. Premier Edward Osóbka-Morawski / Prezydium Rady Ministrów / Warszawa / Krakowskie Przedm.”) pismem Komitetu Uroczystości Powrotu Serca Chopina do Warszawy¹ (podpisanym przez przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Henryka Smugę-Ładosza i sekretarza Mieczysława Idzikowskiego), stanowiącym datowane 15 lutego 1946 roku zawiadomienie Prezesa RM o zebraniu Komitetu Uroczystości w drugim ostatecznym terminie (20 lutego 1946 roku, o godz. 10). Pismo to wpłynęło do Prezydium RM 21 lutego 1946 roku i oznaczone zostało numerem kancelaryjnym 15-8/2 wraz z zapowiedzianymi w jego tekście dwoma załącznikami. Pierwszy z nich to opatrzone datą 9 lutego 1946 roku sprawozdanie Sekretarza Komitetu Wykonawczego², zawierające m.in. informację o Protektorze Uroczystości Narodowych Powrotu Serca Chopina do Warszawy w osobie Prezydenta Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta, tudzież o składzie Komitetu Honorowego tych uroczystości (jak Prezes Rady Ministrów, ministrowie i ambasador RP we Francji) oraz jego Prezydium (z udziałem m.in. Prezydenta m.st. Warszawy, rektorów szkół wyższych, przedstawicieli partii politycznych, związków zawodowych, związków młodzieży i środowiska muzycznego), a także Komitetu Wykonawczego (KW). Sprawozdanie Mieczysława Idzikowskiego mieści również program uroczystości zorganizowanych między 17 a 21 października 1945 roku w Milanówku, Żelazowej Woli, Warszawie i Paryżu oraz szczegółową informację o ich realizacji (w tym o przewiezieniu do stolicy serca Chopina) oraz o organizacyjnej stronie pracy Komitetu Wykonawczego.

Załącznik drugi stanowi sprawozdanie kasowe KW (choć brak w nagłówku tego przymiotnika), sporządzone (bez podania daty) przez jego skarbnika dr. Jana Piątka wspólnie z sekretarzem Smugą-Ładoszem³. Wynika z niego *explicite*, że na przychody tegoż Komitetu złożyły się subwencja rządowa w wysokości 555 tysięcy złotych⁴ i dochody własne, stanowiące łącznie kwotę 577 812 zł; rozchody zaś wyniosły 551 775 zł. Z otrzymanej nadwyżki planowano wydanie jeszcze 25 200 zł, w tym większość na pokrycie kosztów likwidacji

1 Archiwum Rady Ministrów (dalej: ARM), sygn. 5/158, mkf. 72, k. 10.

2 Ibidem, k. 4-9.

3 Ibidem, k. 1-2.

4 W sprawozdaniu Idzikowskiego (ibidem, k. 7) sumę tę zanizono do 550 tys. zł i taką podają Mieczysław Czuma oraz Leszek Mazan (*Poczet serc polskich*, Kraków 2005, s. 421).

5
ARM, sygn. 5/158, mkf.
72, k. 8.

6
Biblioteka – Fonoteka
– Fototeka Narodowe-
go Instytutu Fryderyka
Chopina, List Bronisława
Edwarda Sydowa (Milanó-
wek, ul. Wójtowska 4) do
Zarządu Towarzystwa im.
Fryderyka Chopina z 12
X 1951 r., sygn. Pr. 5884.
Pismo to wpłynęło do
TiFC 5 XI 1951 r. i zostało
wśród korespondencji
przychodzącej opatrzone
numerem kancelaryjnym
466/51.

7
List Sydowa uważany
jest za źródło na tyle
niepodważalne, że
uczeni dokonujący 14 IV
2014 r. powierzchniowych
z konieczności badań
serca Chopina uznali ten
dokument za wystarczają-
cy dowód autentyczności
relikwii – zob. Michał
Witt, Artur Szklemer,
Jerzy Kawecki, Witold
Rużyłło, Marta Negrusz-
-Kawecka, Michał Jeleń,
Renata Langfort, Wojciech
Marchwica, Tadeusz
Dobosz, *A Closer Look at
Frederic Chopin's Cause
of Death*, „The American
Journal of Medicine” 131/2
(2018), s. 211 i 212 przyp.
6. Na temat okoliczno-
ści i przebiegu badań
zob. Krzysztof Dorcz,
Piotr Mysłakowski, *Losy
serca Fryderyka Chopina*,
„Rocznik Chopinowski” 26
(2018), s. 178–179.

8
Zob. Robert Gawkow-
ski, *Poczet Rektorów
Uniwersytetu Warszaw-
skiego*, Warszawa 2016,
s. 272, [http://www.wuw.
pl/data/include/cms/
monumenta-ebook/pdf/
Poczet-Rektorow-Uniwer-
sytetu-Warszawskiego.pdf](http://www.wuw.pl/data/include/cms/monumenta-ebook/pdf/Poczet-Rektorow-Uniwersytetu-Warszawskiego.pdf)
[dostęp: 27.03.2019].

9
Zob. M. Czuma, L. Mazan,
op. cit., s. 421.

10
Zob. Krzysztof Kąkolewski,
*Generale Reinefarth, zna
Pan swój przydomek?*, „Li-
teratura” 22 (1973), s. 1, 3.

zorganizowanej przy tej okazji wystawy, 120 zł „za świecę na kon-
cert z dn. 9.XI.45 r.” i aż 10 000 zł za „[z]wrot fort. Chopina do Kra-
kowa”. Bardzo ciekawą pozycją w katalogu rozchodów jest pkt II
wyliczający honoraria artystów: wynika zeń, że Jerzemu Żurawle-
wowi za dwa występy w „Romie” wypłacono 15 480 zł, Jerzemu
Lefeldowi – zaledwie tysiąc, a Walerianowi Bierdiajewowi, który
– jak pisze Mieczysław Idzikowski – powiększoną *ad hoc* Warszaw-
ską Orkiestrę Symfoniczną „prowadził poprawnie”⁵ – 8000 zł. Lista
ta skądinąd nie jest wyczerpująca, skoro zabrakło na niej nazwiska
Stanisława Szpinalskiego.

Reprodukuje również zachowany w zbiorach Narodowego Insty-
tutu Fryderyka Chopina list Bronisława Edwarda Sydowa z 12
października 1951 roku do Zarządu Towarzystwa im. Fryderyka
Chopina⁶, dokument bardzo cenny⁷, dementujący pogłoski o zabra-
niu serca Chopina z kościoła pw. św. Krzyża przez powstańców
warszawskich. Dostarcza on rzetelnej wiedzy o okolicznościach
zlokalizowania urny przez hitlerowców, rozbiciu płytki i przewie-
zieniu – „może pod wpływem jakiegoś kulturalnego oficera” – do
wolskiej kwatery SS-Obergruppenführera Ericha von dem Bacha-
-Zelewskiego, a następnie przekazaniu urny bp. Antoniemu Szla-
gowskiemu, ale i o tym, że „przez jakiś niedługi czas” przechowywał
ją w Milanówku znakomity archeolog prof. Włodzimierz Anto-
niewicz, również jak bp Szlagowski były rektor i przysły p.o. rek-
tora Uniwersytetu Warszawskiego⁸. Walorem listu Sydowa jest
też zawarta w nim relacja o stanie rozbitej przez Niemców płytki
„zaraz po wejściu do Warszawy Wojska Polskiego”, tj. po 17 stycznia
1945 roku: „Przed lewym filarem, gdzie spoczywa serce Chopina, na
posadzce, razem z gruzami leżały szczątki rozbitej płytki [...]. Zwró-
ciłem uwagę – w zakrystii – tam obecnym księżom, by zabezpie-
czono te szczątki. Nie stało się to jednakże. Gdy znacznie później
ponownie byłem w kościele, główna nawa była uporządkowana,
ale nie przechowano szczątek płyty. Szukając w gruzach, z nawy
wyrzuconych przed kościół [*sic!*], znalazłem tylko 2 ułamki”. Sydow
nie potwierdza zatem ani słowem powielanej bezkrytycznie choćby
przez zasłużonych w popularyzacji wiedzy o pochówkach polskich
serc Mieczysława Czumę i Leszka Mazana⁹ legendy o tym, jakoby
wykradzoną przez zbrodniarzy urnę ocalić miał ich zwierzchnik,
określany mianem „superzbrodniarza” SS-Gruppenführer Heinz
Reinefarth¹⁰. Tymczasem to właśnie Sydow jako mieszkaniec Mila-
nówka został w maju wydelegowany przez zarząd Instytutu Fryde-
ryka Chopina do rezydującego tamże bp. Antoniego Szlagowskiego
w sprawie powrotu serca do stolicy.

*

Załączone akta są na tyle czytelne, że krótki komentarz do nich,
obok powyższego opisu, ograniczę do kilku spostrzeżeń.

Fałszywy charakter ma zarówno twierdzenie o przejęciu
serca kompozytora przez powstańców, jak i pokutujące wciąż

w literaturze przedmiotu wcale niedawno wyrażane z emfazą przekonanie, że to bp Szlagowski „wydobył [...] z rąk niemieckich” ten bezcenny skarb¹¹. Przecież to sami hitlerowcy zainscenizowali propagandowy spektakl i w wolskim gmachu „Społem”, i w Milanówku, zarejestrowali przekazanie biskupowi urny przez von dem Bacha na zachowanym do dziś filmie¹², a świadectwo tego aktu stanowi spisany na plebanii w Milanówku protokół¹³. Pamiętać trzeba o tym, że Antoni Szlagowski zarówno odebrał i przechowywał, jak i zwrócił urnę z sercem Chopina, będąc jeszcze biskupem, ponieważ arcybiskupem tytularnym Cotyaeum mianowany został 24 listopada 1945 roku¹⁴ – nie zaś „[z]araz po wojnie”¹⁵.

Ekscytacja, z jaką prasa witała serce Chopina w Warszawie – by spojrzeć choćby na pierwszą stronę „Rzeczpospolitej” z pamiętnego dnia – jest w pełni zrozumiała¹⁶. Kościół pw. św. Krzyża starannie na tę okazję przygotowano: prowizorycznie zasklepieno zerwaną przez hitlerowców kamienną posadzkę, ustawiono w prezbiterium złożoną kolumnę przeznaczoną na wyeksponowanie urny, na samym pierwszym filarze z lewej strony umieszczono po naprawie marmurową tablicę, pod nią zaś zrekonstruowano wnękę na urnę, przyozdabiając ją wieńcem z wplecioną weń białoczerwoną szarfą, rozesłano dywany, sprowadzono zieleń, wzmocniono oświetlenie i doprowadzono częściowo tylko naprawione organy do stanu tymczasowej używalności; nie udało się jedynie ukończyć na czas remontu figury Chrystusa niosącego krzyż, zdołanej uprzednio i dziś wejście do kościoła¹⁷.

Uroczystości 17 października 1945 roku¹⁸ rozpoczęły się od celebracji przez bp. Szlagowskiego mszy w kościele pw. św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku, po której hierarcha przekazał urnę Leopoldowi Petrzykowi CM¹⁹, zarówno jako proboszczowi warszawskiej parafii, jak i swemu delegatowi. Ksiądz Misjonarz przejął serce w asyście trzech członków Komitetu Wykonawczego; urna trafiła do samochodu udekorowanego barwami narodowymi i kwieciami, który ruszył w kierunku Żelazowej Woli. Na szosie sochaczewskiej napotkał on orszak samochodowy Prezydenta KRN, który zdecydował, by „wóz z relikwią” prowadził kolumnę w dalszej drodze. Prezydent Bierut, powitany przez starostę sochaczewskiego Aleksandra Onichimowskiego i przewodniczącego Powiatowej RN w Sochaczewie, Jana Kubiszewskiego, złożył w Żelazowej Woli kwiaty przed pomnikiem Chopina, po czym wraz z członkami komitetów: Honorowego (z premierem Edwardem Osóbką-Morawskim) i Wykonawczego (z Henrykiem Smugą-Ładoszem) wszedł do domu rodzinnego kompozytora. Zastał tam ustawioną na piedestale urnę z jego sercem, którą delegat biskupa przekazał w imieniu tegoż na ręce prezydenta²⁰. Bierut zwrócił się do duchownego z krótkim przemówieniem, w którym podziękował „Księdzu Biskupowi Szlagowskiemu [...] za jego ofiarny i patriotyczny czyn”, zapowiadając, że „Serce wielkie – i prze-dziwne [...] dziś – dzięki trosce Księdza Biskupa – przywróciliśmy

11 R. Gawkowski, op. cit., s. 232.

12 Por. K. Dorcz i P. Mysłakowski, op. cit., s. 167–169.

13 Przytacza go *in extenso* ks. Waldemar Wojdecki w książce *Arcybiskup Antoni Szlagowski. Kaznodzieja Warszawy*, Warszawa 1997, s. 30.

14 Zob. Piotr Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 202.

15 R. Gawkowski, op. cit., s. 232. Nieścisłość tę powielają za Sydowem także autorzy najwartościowszej – moim zdaniem – publikacji poświęconej sercu kompozytora, Krzysztof Dorcz i Piotr Mysłakowski (op. cit., s. 167–173).

16 Zob. St.M. [b.d.], *Wielki prekursor nowej Polski*, Kaz. Pol.-Opolski [Kazimierz Pollack-Opolski], *Pieśń gminna – arka przymierza między dawnymi a nowymi laty*, oraz Roman Zrębowicz, *Stolica Chopina*, „Rzeczpospolita” nr 282 (422) z 17 X 1945 r., s. 1, <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=15130> [dostęp: 27.03.2019].

17 Zob. *Na przyjęcie serca Chopina w kościele Świętego Krzyża*, ibidem.

18 Najwierniej i najbardziej szczegółowo relacjonują je Krzysztof Dorcz i Piotr Mysłakowski (op. cit., s. 172–175).

19 Słowa wypowiedziane przez biskupa wobec proboszcza przytacza i tym razem w całości ks. Wojdecki, op. cit., s. 30–31.

20 Zob. *Serce Wielkiego Polaka spoczęło spowrotem [sic!] w kościele św. Krzyża. Uroczystości Chopinowskie w Warszawie*, „Gazeta Lubelska” nr 238 z 19 X 1945 r., s. 1, <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication?id=12980&tab=3> [dostęp: 27.03.2019].

21

Przemówienie Prezydenta RP Bolesława Bieruta wygłoszone przy urnie z sercem Chopina wystawionej w domu urodzenia Chopina w Żelazowej Woli w dniu powrotu do Warszawy 17 XI 1945, cyt. za: *Warszawa – miasto Chopina*, red. Zdzisław Jachimecki, Mieczysław Idzikowski, Janina Siwkowska, Stanisław Szwankowski, Warszawa 1950, s. 9–10. Zwraca uwagę nie tylko opublikowanie w 1950 r. wystąpienia wygłoszonego przez Bolesława Bieruta do katolickiego hierarchy i zawiniony przez wydawcę lub drukarnię błąd w dacie jego wygłoszenia, ale również rozbieżności wobec tekstu mowy zamieszczonego w prasie tuż po jej wygłoszeniu (zob. Przemówienie Prezydenta ob. Bieruta, „Gazeta Lubelska” nr 238 z 19 X 1945 r., s. 1–2, op. cit.), gdzie miał „przywrociliśmy” występuje znacznie bardziej prawdopodobne „przywrócimy”.

22

Napotkałem też wersję o wykonaniu przezeń *Poloneza As-dur* op. 53 (por. Andrzej Pettyn, *Gdzie skarb twój, tam i serce twoje...* [1], www.tmm.net.pl/article,18_.html [dostęp: 6.09.2018]. Krzysztof Dorcz i Piotr Mysłakowski (op. cit., s. 174 przyp. 161) także wskazują na jeden z polonezów w tej tonacji, przy czym „raczej” na op. 53.

23

Zob. *Serce Wielkiego Polaka...*, op. cit., s. 2; Magdalena Dziadek, *Od Szkoły Dramatycznej do Uniwersytetu. Dzieje wyższej uczelni muzycznej w Warszawie 1810–2010*, t. 2 1945–2010, Warszawa 2016, s. 20–21. Pamiętać należy, że to Konserwatorium było w istocie szkołą wyższą (jego sukcesorem jest obecnie UMFC), natomiast – wbrew mylącej a nadanej w 1919 r. nazwie – Wyższa Szkoła Muzyczna nigdy takiego statusu nie miała (jej sukcesorem jest dziś PSM I stopnia nr 2 im. F. Chopina w Warszawie).

24

Zob. *Serce Wielkiego Polaka ...*, op. cit., s. 2; Jarosław Iwaszkiewicz, *Serce Chopina*, „Przekrój” 29 (1945), s. 6–7, <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/publication?id=62307&tab=3> [dostęp: 28.03.2019].

25

Protokół nr 38 z posiedzenia Prezydium Krajowej Rady Narodowej w dniu 19 X 1945 r., w: *Protokoły posiedzeń Krajowej Rady Narodowej 1944–1947*, wybór, wstęp i opr. Jerzy Kochanowski, Warszawa 1995, s. 125–126.

26

Protokół z 36 posiedzenia Prezydium Krajowej Rady Narodowej. Dnia 25 VI 1946 r., w: *ibidem*, s. 198.

27

Zob. Henryk Przybylski, *Front Morges w okresie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1972, s. 178–179, 208.

Warszawie”²¹. Prezydent KRN wręczył urnę prezydentowi m.st. Warszawy, Stanisławowi Tołwińskiemu, na co ten zapewnił, „że Warszawa pilnie strzec jej będzie” i przekazał z kolei serce delegacji studentów Konserwatorium Warszawskiego i uczniów Wyższej Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie, po czym uczestnicy uroczystości wysłuchali dwóch mazurków, *Nokturnu cis-moll* (nie odnalazłem informacji, czy op. 27 nr 1, czy też op. posth.) i *Poloneza es-moll* op. 26 nr 2 Chopina²² w interpretacji Henryka Sztompki²³. Kolumna ruszyła do Warszawy. Tam zatrzymała się najpierw przed trybuną honorową na rogu ulic Chłodnej i Okopowej, a następnie, przejechawszy wzdłuż szpalera ludzi Krakowskim Przedmieściem, dotarła do celu. Delegacja uczniów i studentów zdjęła urnę i wniosła ją w asyście oddających honory harcerzy do głównego ołtarza. Ksiądz Petrzyk odprawił mszę z towarzyszeniem Chóru „Harfa” pod dyrekcją Wacława Lachmana, głos z ambony zabrał dr Hieronim Feicht CM, a na koniec młodzież umieściła urnę z sercem Chopina we wnęcie w filarze²⁴.

Już 19 października 1945 roku Prezydium KRN postanowiło odznaczyć biskupa Szlagowskiego „za przechowanie serca Chopina”²⁵. 25 czerwca 1946 roku udzieli ono również Instytutowi Fryderyka Chopina zgody na wykonanie napisu na warszawskim pomniku kompozytora, i to według tekstu przywołanego wcześniej przez Henryka Smugę-Ładusza²⁶. Atencja, jaką Bierut otaczał biskupa – stonkowo trwała, skoro wspomniane przemówienie wydrukowano ponownie w trudnym dla państwowo-kościelnych stosunków roku 1950 – łączyć się mogła z postawą dystansu i łagodnego oporu hierarchy wobec późnej sanacji²⁷ i wydaje się szczerą. Niejasna pozostaje w przytoczonym protokole wszakże kwestia odznaczenia biskupa. Czytamy o zamiarze zwrócenia się w tej sprawie Biura Prezydzialnego KRN do Prezydenta m.st. Warszawy albo – przypuszczalnie – wszczęcia procedury wnioskowej w sprawie orderu (odznaczenia państwowego), albo wyróżnienia przez samego gospodarza stolicy w ramach jego kompetencji. Zastanawia jednak brak śladów potwierdzających odznaczenie hierarchy czy to przez Prezydium, czy przez Prezydenta RP jako jego sukcesora. Pytanie o realizację zapisu protokolarnego z 19 października 1945 roku jest tym bardziej uzasadnione, że za ocalenie zagarniętych przez hitlerowców dóbr kultury

(zarówno w Polsce, jak i poprzez rewindykację) honorowano innych zasłużonych, m.in. Karola Estreichera (Order Odrodzenia Polski IV klasy)²⁸ i cudzoziemców zaangażowanych jak on w odzyskanie ołtarza Wita Stwosza (OOP III i IV klasy, Złoty, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi)²⁹, osoby, które odnalazły i zwróciły stolicy pomnik Kopernika i wspomnianą statuetkę Chrystusa³⁰, czy Stanisława Bodniaka i Stanisława Małeckiego, którzy zabezpieczyli bezcenne zbiory Muzeum i Biblioteki Kórnickiej³¹. Ponadto zaangażowany w sprawę serca Chopina Henryk Ładosz otrzymał Medal za Warszawę 1939–1945³² i OOP V klasy³³ (w obu dotyczących tego aktach nie widnieje już jego konspiracyjne nazwisko „Smuga”). Odznaczano także osoby duchowne, jak ks. mjr. Henryka Zalewskiego (Medal za Warszawę)³⁴. Przebieg omówionej państwowo-kościelnej ceremonii wymaga odrębnego komentarza z punktu widzenia panujących jesienią 1945 roku stosunków między państwem a Kościołem katolickim. Uroczystości nastąpiły już w okresie obowiązywania uchwały RM z 12 września 1945 roku³⁵ (stwierdzającej utratę mocy obowiązującej konkordatu z 1925 roku³⁶) oraz po uchwaleniu – ale przed wejściem w życie – dekretu z 25 września 1945 roku Prawo małżeńskie³⁷ (rezerwującego w art. 12 § 2 skutki prawne wyłącznie dla małżeństwa zawartego przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego³⁸). Ówczesne relacje między obu podmiotami można jednak uznać za dobre i harmonijne. Nie dziwi przeto, że – wedle mojej wiedzy – prezydent Bierut nie sprzeciwiał się włączeniu instytucji Kościoła do chopinowskiego jubileuszu ani udziałowi biskupa Szlagowskiego i księży misjonarzy. Jak pisał proboszcz parafii pw.

28

Pkt 1 rozporządzenia Prezydenta RP z 21 II 1947 r. (M. P. z 1947 r. nr 64, poz. 459), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19470640459/O/M19470459.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

29

Uchwała Prezydium KRN z 4 V 1946 r. w sprawie odznaczeń w uznaniu zasług położonych przy odzyskaniu wywiezionych przez okupanta zabytków artystyczno-kulturalnych (M. P. z 1946 r. nr 79, poz. 146), <http://isip.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19460790146/O/M19460146.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

30

Uchwała Prezydium KRN z 1 III 1946 r. w sprawie odznaczeń w uznaniu zasług położonych dla stolicy Polski przez odnalezienie i przywrócenie Warszawie wywiezionych przez niemieckich okupantów pomnika Kopernika i statuy Chrystusa (M. P. z 1946 r. nr 58, poz. 108) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19460580108/O/M19460108.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

31

Uchwała Prezydium KRN z 17 IX 1946 r. o odznaczeniach obywateli za zabezpieczenie w czasie okupacji zbiorów Muzeum i Biblioteki Kurnickiej [sic!] (M. P. z 1947 r. nr 26, poz. 182) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19470260182/O/M19470182.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

32

Pkt 133 uchwały Prezydium KRN z 17 I 1946 r. w sprawie odznaczenia osób zasłużonych w walce o wyzwolenie i odbudowę stolicy – organizatorów, przywódców i wybitnych uczestników walki Narodu Polskiego z niemieckim okupantem, a w szczególności bojowników o wolność Stolicy, uczestników obrony Stolicy we wrześniu 1939 r., inicjatorów i uczestników Krajowej i Warszawskiej Rady Narodowej w konspiracji, żołnierzy powstania warszawskiego i powstania w Ghetcie [sic!], uczestników walk o wyzwolenie Stolicy w dniach 16–17 I 1945 r., inicjatora odbudowy Stolicy – Rząd Tymczasowy, szczególnie zasłużonych przy organizacji władz centralnych i miejskich w wyzwolonej Warszawie oraz na polu odbudowy Stolicy w pierwszym jej okresie (M. P. z 1946 r. nr 26, poz. 43), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19460043/O/M19460043.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

33

Uchwała Prezydium KRN z 19 VIII 1946 r. o odznaczeniach obywateli z terenu m.st. Warszawy (M. P. z 1947 r. nr 27, poz. 224), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19470270224/O/M19470224.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

34

Pkt 270 uchwały Prezydium KRN przywołanej w przyp. 32.

35

Uchwała Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w sprawie konkordatu z 12 IX 1945 r., https://silesia.edu.pl/slask/index.php?title=Uchwała_Tymczasowego_Rządu_Jedności_Narodowej_w_sprawie_konkordatu_z_12_IX_1945 [dostęp: 28.03.2019].

36

Zob. Stanisław Piotrowski, *Konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską w 1925 r. przestał obowiązywać jako wewnętrzna ustawa krajowa*, „Państwo i Prawo” 12 (1947), s. 3–8, <https://fbc.pionier.net.pl/details/nn1715s> [dostęp: 28.03.2019].

37

Dz. U. z 1945 r. nr 48, poz. 270, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19450480270/O/D19450270.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

38

Zob. Antoni Bądkowski, *Bilans nowego prawa małżeńskiego*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1 (1948), s. 28–34.

39

Leopold Petrzyk CM, *I znowu: „Sursum corda”*, „Kalendarz Warszawski” 1948, s. 215, <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/docmetadata?id=62187&from=publication> [dostęp: 29.03.2019].

40

Por. przyp. 36 – przyp. S.Z.

41

Warszawa nadal stolicą, „Dziennik Zachodni” nr 1 z 6 II 1945 r., s. 2, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/246876/edition/233494/content?ref=desc> [dostęp: 28.03.2019].

42

Szerzej: Michał Kaczorowski, *Początki odbudowy kraju i stolicy 1944–1949*, Warszawa 1980, s. 77–89; Henryk Rechowicz, *Bolesław Bierut 1892–1956*, Warszawa–Kraków 1974, s. 78–81; Jan Karol Wende, *Ta ziemia od innych droższa...*, Warszawa 1981, s. 243–244.

43

„Rzeczpospolita” nr 3 z 4 I 1945 r., s. 2, <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/plain-content?id=15150> [dostęp: 28.03.2019].

44

Protokół stenograficzny plenarnego posiedzenia Krajowej Rady Narodowej[...] które odbyło się w dniach 31 XII 1944 r. oraz 2 i 3 I 1945 r., Lublin 1945, s. 127, 157. [Por. ibidem].

45

Zob. Lidia Beskid, *System cen detalicznych w Polsce*, Warszawa 1962, s. 53, Halina Szulce, Henryk Mruk, *Kształtowanie się cen detalicznych w Polsce Ludowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 4 (1984), s. 39–40, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17294/1/004%20HALINA%20SZULCE%2c%20HENRYK%20MRUK.pdf> [dostęp: 29.03.2019].

46

Zob. *Historia Polski w liczbach. T. II, Gospodarka*, red. Franciszek Kubiczek, oprac. Andrzej Wyczański Warszawa 2006, s. 364, <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/doccontent?id=16909> [dostęp: 29.03.2019]. Mieczysław Kucharski (Kształtowanie obiegu pieniężnego, w: *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, Warszawa 1964, s. 31–32) wylicza, że we wrześniu 1945 r. wskaźnik kosztów wyżywienia obniżył się dla Warszawy do poziomu 75% w stosunku do maja tego roku, i podaje, że od października do grudnia 1945 r. zaznaczył się proces wzrostu cen.

św. Krzyża, uroczystość ta „była radosnym wydarzeniem dla całej Warszawy, a nawet dla całej Polski, gdyż z tej okazji w całym kraju zorganizowano szereg szopenowskich koncertów, ożywiających kult dla muzyki tego największego, polskiego mistrza tonów. Płyta z białego marmuru zakończona przepiękną głową Chopina, dłuta Leonarda Marconiego [...] związała uczuciowo stolicę muzyczną ze świątynią świętokrzyską”³⁹. Powrót serca Chopina do Warszawy nie miał charakteru demonstracji politycznej, lecz był manifestacją *par excellence* patriotyczną. Bliska współpraca organizatorów państwowych, stołecznych i kościelnych stanowiła przykład realizacji pkt III przywołanej Uchwały RM z 12 września 1945 roku: „Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej oświadcza, że tak jak dotychczas niczym nie kępował działania Kościoła katolickiego, podobnie i nadal zapewnia Kościołowi katolickiemu pełną swobodę działania w ramach obowiązujących ustaw”⁴⁰.

Ranga chopinowskich uroczystości z jesieni 1945 roku była *implicite* jednym z aktów potwierdzenia stołeczności Warszawy, przez wzgląd na ogrom wojennych zniszczeń niekiedy kwestionowanej, choć z prawnego punktu widzenia już wtedy pewnej, co potwierdzają choćby tytuł i ton prasowej notatki opublikowanej 6 lutego tegoż roku: *Warszawa nadal stolicą Polski*⁴¹. Nie było to wszakże ani tak oczywiste, ani niejednoznaczne zarówno przed zakończeniem działań wojennych, jak i po wyzwoleniu. Sugerowano pozostawienie siedziby rządu w Lublinie, przeniesienie go do Krakowa bądź Łodzi, za czym poruszony i przerażony bezkresem warszawskich zgłiszcz mocno opowiadał się początkowo Bierut, by wkrótce jednak stać się nieprzejednanym orędownikiem kandydatury Warszawy⁴². W uchwale KRN z 3 stycznia 1945 roku⁴³ Rada powiada wprost, że „widzi w Warszawie stolicę Niepodległego Państwa Polskiego”⁴⁴.

Z prawnoekonomicznego punktu widzenia wskazane jest co najmniej porównanie wydatków poniesionych na październikowe uroczystości (w tym zwłaszcza subwencji rządowej) z ówczesnymi cenami i płacami. Porównanie to utrudnia jednakże fakt, że w latach 1945–1946 funkcjonowały równoległe wyższe ceny wolnorynkowe i niższe ceny sztywne, ustalone administracyjnie na towary reglamentowane⁴⁵. Jeśli wskaźnik cen wolnorynkowych artykułów konsumpcyjnych w Polsce w kwietniu 1945 roku oszacować na 100, to za cały rok 1945 wynosił on 77 (w tym 71 za żywność i 88 za odzież i obuwie), natomiast za kolejny – 97 (odpowiednio 83 i aż 170)⁴⁶.

O rozpiętości ówczesnych płac świadczy Dekret z 18 sierpnia 1945 roku o podatku od wynagrodzeń⁴⁷. W art. 5 ust. 1 pkt 19 stanowi on, że podatkwemu temu nie podlegają wynagrodzenia nieprzekraczające w stosunku rocznym kwoty 12 tys. zł, natomiast w art. 11 ust. 1 ustanawia aż 33 stopnie (stawki) wynagrodzenia podlegające progresywnemu opodatkowaniu: od rocznego wynagrodzenia przewyższającego 12 tys. zł (do 18 tys. zł) aż po takowe wynoszące więcej niż 1 mln zł.

Zarządzeniem Ministra Skarbu z 30 listopada 1945 roku o ustaleniu ceny zapalek⁴⁸ zdecydowano, że w sprzedaży hurtowej skrzynia o zawartości 5 tys. pudełek (w każdym przeciętnie 48 zapalek) kosztować będzie od 1 grudnia 1945 roku 3710 lub 3850 zł. Paragraf 2 Zarządzenia Ministra Skarbu z 31 grudnia 1945 roku⁴⁹ w sprawie wykonania Dekretu z 2 sierpnia o amnestii⁵⁰ dotyczył zaniechania wszczynania postępowań i umarzania już wszczętych w sprawach o przestępstwa skarbowe określone w art. 9 § 1 tego Dekretu, jeśli kara grożąca za popełnienie danego czynu nie przekraczała 30 tys. zł.

Złożenie serca Chopina w warszawskim kościele nastąpiło w przededniu podjęcia przez Radę Ministrów niezwykle istotnych decyzji, w tym o prowizorium budżetowym na IV kwartał 1945 roku (11.692,1 mln zł wydatków wobec 4443,7 mln zł dochodów) i podwyższeniu zadłużenia w rachunku otwartym w Narodowym Banku Polskim do 16 mld zł⁵¹. Kwota ponad pół miliona złotych subwencji wydaje się spora, jeśli porównać ją z sumą 300 tys. zł stanowiącą wysokość kredytu przyznanego przez rząd Ministerstwu Sprawiedliwości na pokrycie wydatków związanych z unifikacją prawa w okresie 1 lipca – 30 września 1945 roku w trybie pkt 7 uchwały RM z 12 czerwca 1945 roku w sprawie unifikacji prawa⁵². Niemniej należy dodać, że aktowi przeniesienia urny towarzyszyły pięciodniowe uroczystości z występami recitalowymi, koncertem symfonicznym oraz otwarciem wystawy. Co więcej, odnowiono z tej okazji i odsłonięto nagrobki rodziców kompozytora na Cmentarzu Powązkowskim.

*

Zachowane dokumenty i akty prawne uzupełnione wiedzą o realiach polityczno-ekonomicznych okresu powojennego dowodzą, że ponowny pochówek serca Chopina był rezultatem wspólnego wysiłku społeczeństwa, bezinteresownym czynem hojnie wspartym przez ówczesne władze. Do rangi paradoksu urasta to, że serce Chopina wzięła pod opiekę ta sama Warszawa, którą hitlerowski zbrodniarz von dem Bach tak bardzo chciał zrównać z ziemią. *Plus ratio quam vis.*

47

Dz. U. z 1945 r. nr 38, poz. 220 ze zm., <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19450380220/O/D19450220.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

48

M. P. z 1946 r. nr 9, poz. 14, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19460090014/O/M19460014.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

49

Dz. U. z 1945 r. nr 28, poz. 172, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19460060008/O/M19460008.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

50

M. P. z 1946 r. nr 6, poz. 8, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19450280172/O/D19450172.pdf> [dostęp: 28.03.2019].

51

Zob. Zbigniew Landau, *Walka o równowagę budżetową w Polsce w 1945 r.*, „Kwartalnik Historyczny” 4 (1966), s. 892–894, <http://rcin.org.pl/dlibra/publication/31343?tab=1> [dostęp: 28.03.2019].

52

Por. Piotr Fiedorczyk, *Dokumenty archiwalne dotyczące prac nad unifikacją i kodyfikacją polskiego prawa cywilnego w latach 1945–1949*, „Miscellanea Historico-luridica” 2006, s. 165, <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=14803&from=publication> [dostęp: 28.03.2019].

ABSTRACT

The Return of Fryderyk Chopin's Heart to Warsaw in 1945: The Political, Legal and Economic Contexts in Light of the Documents

This article represents a commentary to a series of reproduced documents relating to the arrival in Warsaw on 17 October 1945 of Fryderyk Chopin's heart. It is likely that some of those documents, from the Archive of the Council of Ministers, have never been published before. As a lawyer, the author discusses the documents and the 1945 ceremony from the legal and economic points of view, as well as referring to the broad political context.

KEYWORDS

Fryderyk Chopin, heart, Bolesław Bierut, Antoni Szałowski, Warsaw, Milanówek, Żelazowa Wola

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest komentarz do reprodukowanych dokumentów dotyczących sprowadzenia serca Fryderyka Chopina do Warszawy 17 października 1945 r., spośród których pochodzące z zasobu Archiwum Rady Ministrów nie były prawdopodobnie dotąd publikowane. Jako prawnik autor prezentuje zarówno owe dokumenty, jak i samą uroczystość, w kontekście prawnym i ekonomicznym, na szerszym tle politycznym.

SŁOWA KLUCZOWE

Fryderyk Chopin, serce, Bolesław Bierut, Antoni Szałowski, Warszawa, Milanówek, Żelazowa Wola

MACIEJ KIJOWSKI, doktor nauk prawnych, urodzony w 1970 r. w Rzeszowie, specjalista z zakresu prawa konstytucyjnego i morskiego prawa publicznego, meloman, onegdaj organizator koncertów i autor recenzji muzycznych, zwycięzca X Ogólnopolskiej Olimpiady Artystycznej (sekcja muzyki) w 1986 r. Adiunkt w Wyższej Szkole Humanistyczno-Przyrodniczej Studium Generale Sandomiriense w Sandomierzu (afiliacja).

Handwritten musical score for piano, showing two systems of music with lyrics in Polish. The top system is numbered '3' and the bottom system is numbered '2'. The lyrics are: 'strocha' o twoj mił' kto w niemig bo gaty mił' anca - do' znał' jak to niec przymi dzi sam Był' kto' choty' kto che mił' przy pni kłaje na pty' kto' che mił' mię prockuje na pty.'

Stanisław Moniuszko, *Straszny dwór*, fragm. autografu wyciągu fortepianowego,
Biblioteka Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, R 634/M